

پیشگفتار

گسترش اهمیت زبان روسی به عنوان زبان خارجی موجب شده است تا تحقیقات و مطالعات مختلف در خصوص این زبان بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد. در همین راستا، علاوه بر توجه ویژه به سیاست گسترش کمی و کیفی رشته‌های زبان روسی در قالب تأسیس دوره های آموزشی مختلف، علاقه مندان به یادگیری عملی زبان روسی و همچنین محققان در زمینه موضوعات زبانی، زبان روسی را موضوع آموزش و مطالعه خود قرار داده و به تبع آن، دست اندرکاران نشر و تهیه کتب آموزشی اقدام به تهیه و انتشار کتب مربوط به آموزش زبان روسی نموده اند. بی شک، تحقیق، تتبع و فعالیت های آموزشی در زمینه زبان روسی، همانند هر زبان دیگر، شناخت عمیق، تحلیل و بررسی علمی این زبان را می طلبند. ارائه تصویری جامع و قانونمند از ساختار و جنبه های مختلف زبان روسی با تکیه بر نظریه‌ها، دیدگاهها و مباحث مختلف زبان شناسی روسی می تواند زمینه ساز تحول در فعالیت های مرتبط با زبان به طور اعم و زبان روسی به طور اخص، از جمله تحقیقات زبان شناختی مقابله ای، آشنایی با نظریات زبان شناسان قدیم و معاصر روس و همچنین آموزش علمی و آکادمیک این زبان گردد.

علی رغم این که توسعه آموزش زبان روسی هم اکنون از سرعت نسبتاً زیادی برخوردار است، متأسفانه روند تهیه کتب آموزشی متناسب با اهداف کاربردی آموزش این زبان به هیچ وجه متناسب با شرایط توسعه ای این رشته نیست. اکثر کتب آموزشی زبان روسی متخصصان در خارج از کشور با هدف آموزش در محیط زبانی و در قالبی یکسان برای زبان آموزان گویشور به زبان های مختلف تهیه می شوند. بنابراین، این نوع کتب، علاوه بر فقدان جنبه های مقابله ای و تطبیقی در خصوص ساختار و گرامر دو زبان روسی و زبان مادری زبان آموز، کم و کاست های فراوانی در ارتباط با موضوعات فرهنگ شناختی دارند، که این امر در بسیاری از موارد موجب عدم امکان استفاده از آنها در کلاسهای آموزشی می شوند.

زبان پدیده ای است چند بعدی که یکی از ابعاد آن را می توان قطعاً در تعامل با فرهنگ و جامعه ملاحظه نمود. تغییرات گسترده در سطح جامعه در زمینه های مختلف، از جمله فرهنگ، سیاست، اقتصاد، تجارت و ... موجب تغییرات در نظام زبانی جامعه از قبیل تغییرات در ساختار دستوری، ساختار واژگانی و سایر ویژگی های زبانی می گردد. با توجه به اینکه تغییرات زبانی در سطح جامعه از یک روند مستمر برخوردارند، لذا لازمه شکل گیری اطلاعات و دانش زبانی کافی برای تهیه و تولید کتب آموزشی زبان خارجی، به خصوص با اهداف کاربردی آن را باید داشتن ارتباط تنگاتنگ با محیط زبانی دانست. بنابراین، در تهیه کتب آموزشی زبان خارجی، از جمله زبان روسی،

استفاده از دانش متخصصان زبان که در محیط زبانی حضور داشته و از نزدیک در روند مطالعات آن زبان قرار دارند، می تواند تا حد زیادی کیفیت کار را ارتقا بخشیده، بسیاری از اهداف آموزشی زبان مورد مطالعه را برآورده سازد. با استناد به این دیدگاه و با هدف تأمین کتب آموزشی زبان روسی مناسب به منظور استفاده در دوره های آموزش زبان روسی برای زبان آموزان فارسی زبان در مقاطع کارشناسی رشته های زبان روسی، تألیف یک جلد کتاب در خصوص "نمود فعل" (ВИД ГЛАГОЛА) که یکی از دشوارترین مقوله های دستوری زبان روسی از نظر فراگیری کاربردی است، در دستور کار مؤلفان این کتاب قرار گرفت.

تهیه و تألیف این کتاب مبتنی بر ایجاد فضا و شرایط لازم برای زبان آموزان فارسی زبان داخل کشور به منظور فراگیری جنبه های کاربردی و عملی زبان روسی در سطح کلام و نوشتار در مقطع کارشناسی و سایر دوره های آموزشی-کاربردی این رشته است. ساختار کتاب به گونه ای است که به راحتی می تواند سایر گویشوران داخل و خارج از کشور را نیز مخاطب خود قرار دهد. مهم ترین هدف آموزشی در این کتاب ایجاد توانایی کنش و واکنش زبانی در زبان آموزان با توجه به شرایط معاصر محیط زبانی است. با این هدف، زبان مبنای نگارش کتاب، زبان روسی تعیین شده است. اگرچه موضوع اصلی کتاب حاضر یک موضوع دستوری زبان روسی است، نباید آن را نوعی کتاب دستوری محض دانست که به نحوه ساخت و تکرار بی محتوای فرمهای دستوری واژه می پردازد. در این کتاب از روش جدید و متداول امروزی در بحث آموزش مطالب دستوری استفاده شده است، که به موجب آن، در کنار ارائه مطالب ساختاری دستوری و تمرینات، مجموعه ای از ویژگیها و ظرایف معنایی مرتبط با کاربرد این مقوله های دستوری در سطح کلام نیز ارائه می گردد. برای مثال در ارتباط با کاربرد مقوله دستوری نمود فعل در سطح کلام، به فهرستی از عبارات ثابت اشاره شده است که در آنها فقط می توان از یک نوع نمود فعل استفاده کرد. مهم ترین مختصات و ویژگیهای زبان شناختی-آموزشی که بر مبنای آنها، مطالب دستوری این کتاب پی ریزی شده اند، عبارت اند از:

(۱) پرداختن به جنبه های مختلف زبان شناختی در توصیف پدیده های دستوری؛ برای نمونه در مطالعه و بررسی نمود فعل، جنبه های معنایی، ساختاوی، صرفی، نحوی و سایر ویژگیها که می توانند در شناخت دقیق و کاربردی این پدیده دستوری مفید واقع شوند، مورد توجه قرار گرفته اند.

(۲) بررسی مقوله های دستوری با استناد به عملکرد آنها در نقشهای مختلف در ساختار کلام. بر این اساس، در ابتدای مبحث مربوط به نمود فعل، ابتدا به تفاوتهای کلی میان نمود کامل (совершенный вид) و نمود غیر کامل (несовершенный вид) اشاره می شود و سپس ویژگیهای خاص مربوط به هر یک از این تفاوتهای کلی با توجه به کاربرد آنها در کلام ارائه می گردد.

۳) آموزش و توصیف هر یک از پدیده‌های دستوری، نه تنها درون جمله، بلکه درون متن. بر این اساس، حجم قابل توجهی از تمرینات کتاب را متنهایی تشکیل می‌دهند که زبان آموز در ساختار آنها، از دانش دستوری خود به صورت عملی و آگاهانه استفاده می‌کند و بدین وسیله به تمرین کسب مهارت در به کارگیری مقوله‌های دستوری در سطح گفتار می‌پردازد.

۴) آموزش و توصیف مقوله‌های دستوری به عنوان ابزارها و ترفندهایی که زبان آموز برای برآورده ساختن نیات و نیازهای گفتاری خود در ارتباطات کلامی متفاوت به لحاظ سبک و موقعیت استفاده می‌کند. مثلاً اشاره به امکان استفاده از نمود فعلی غیرکامل در جملاتی از قبیل **Проходите в средину салона!** "بروید جلوا!" که از زبان یک راننده اتوبوس می‌تواند خطاب به مسافران داخل اتوبوس بیان شود.

در خصوص ساختار کلی کتاب، موارد ذیل قابل ذکرند:

۱) نمود فعل، مقوله دستوری پیچیده و گسترده‌ای است که بسیاری از ویژگیهای آن وابسته به برخی مقوله‌های دستوری دیگر می‌باشد. لذا، مطالعه این مقوله دستوری به صورت مجزا و منفک از سایر مقوله‌های مرتبط و تنها در چهارچوب یک مطالعه صرفی محض، بی شک فاقد ارزش کاربردی، به ویژه با اهداف آموزشی آن خواهد بود. بر این اساس، در این کتاب، مقوله نمود در ارتباط با سایر موضوعات دستوری مرتبط، از قبیل ویژگی دستوری زمان، مقوله افعال حرکتی، برخی جملات مرکب وابسته و سایر موارد، مطالعه و بررسی می‌شود.

۲) قواعد کلی و مبانی نظری مرتبط با هر یک از موضوعات دستوری در ابتدای هر بخش بر مبنای نظریات عمومی زبان شناختی-آموزشی ارائه شده‌اند و برخی توضیحات تکمیلی، یا به صورت نکته (комментарий) یا درون کادر آورده شده‌اند. ارائه مطالب دستوری به نحوی است که زبان آموز ضمن آشنایی علمی با دیدگاهها و نظریات زبان شناسی معاصر روسی، این توانایی را کسب خواهد نمود که از اطلاعات و مطالب مطرح شده به منزله دستورالعمل و توصیه‌ها در خصوص نحوه کاربرد مقوله‌های دستوری در گفتار و نوشتار استفاده نماید.

۳) در این کتاب زبان آموز با زبان زنده و معاصر روسی و با واژگان و عباراتی که هنوز مجال ورود به منابع کلاسیک آموزش زبان یا فرهنگ لغت نیافته‌اند، آشنا می‌شود. سعی شده است تا مثالها و متنهای مورد استفاده در کتاب بیشتر از وسایل ارتباط جمعی (از قبیل روزنامه‌ها، صدا و سیما، اینترنت و ...) و زبان زنده و رایج انتخاب شوند. این امر موجب می‌شود تا زبان آموز ارتباط متناسب زبانی به صورت کتبی و شفاهی با متون مختلف روسی، اعم از اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و مطبوعاتی از روسی به فارسی و از فارسی به روسی برقرار نماید.

۴) تعداد قابل توجهی از متنهای کتاب در ارتباط با جامعه و فرهنگ ایران است. در این متنها سعی شده است که نام‌های خاص ایرانی و غیر ایرانی به همان صورتی که یک روس زبان بیان

می کند، ارائه شوند تا از این طریق زبان آموز با برخی قواعد و ظرایف مربوط به کاربرد واژه های بیگانه بوسیله روس زبان با توجه به نظام آوایی و نوشتاری این زبان، آشنا شود.

۵) کتاب شامل تعداد زیادی تمرین کاربردی است. انجام دادن این حجم تمرین، زبان آموز را قادر خواهد ساخت تا دانش نظری خود را در خصوص جنبه های مختلف مقوله دستوری نمود در عمل بیازماید و به مرور توانایی استفاده از آنها را در گفتار و نوشتار کسب نماید. به منظور فراهم ساختن شرایط خودآموزی و کار در خارج از کلاس و بدون حضور مدرّس، کلیدهای مربوط به اکثر تمرینها در بخش پایانی کتاب ارائه شده اند. برخی از تمرینها که جنبه مرور دارند و بیشتر برای استفاده در کلاس با هدف تقویت گفتار ارائه شده اند، فاقد کلیدند.

۶) بسامد کاربرد و به روز بودن واژگان از فاکتورهای اصلی در انتخاب و تهیه فهرست واژگان مورد استفاده در متون و تمرینهای کتاب اند.

۷) با توجه به اینکه کتاب جنبه آموزشی دارد و طیف وسیعی از گروههای زبان آموزان با دانش زبانی متفاوت را مخاطب قرار می دهد، سعی شده است که مطالب با زبانی ساده نگاشته شوند. اما، پیچیدگیهای محتوایی برخی از مطالب دستوری و توجه به جنبه های علمی این موضوعات می تواند گاه موجب بروز برخی دشواریها در درک مطلب برای افراد با دانش زبانی کم شوند. البته لازم است ذکر شود که ارائه حجم گسترده ای از مثالها، نمونه های کاربردی موضوعات دستوری و کلید تمرینها در انتهای کتاب، بخش اعظم این دشواریها را مرتفع خواهند نمود.

۸) به منظور کمک به درک بهتر مقوله های دستوری و همچنین ایجاد مهارت در استفاده از آنها در سطح کلام، بخشی از تمرینها به صورت ترجمه از فارسی به روسی و بلافاصله پس از ارائه توضیحات لازم در خصوص مقوله دستوری مورد نظر، ارائه شده اند. طبیعی است که با توجه به دشواریهای مرتبط با مهارت ترجمه، به خصوص به هنگام انتخاب واژگان و ساختار نحوی معادل، ممکن است جملات به دست آمده در ترجمه زبان آموز با آنچه در کلیدهای مربوط ارائه شده است، متفاوت باشد. اما آنچه در این نوع تمرینها بیش از همه حائز اهمیت است، درک صحیح از کاربرد مقوله دستوری مورد نظر در کلام است، نه ایجاد مهات ترجمه.

۹) به منظور وادار نمودن زبان آموز به برخی فعالیتهای خودآموز و استفاده از فرهنگ لغت، از گذاشتن تکیه واژه (ударение) بر روی واژه ها و گاهاً استفاده از نوشتار حرف ґ خودداری شده جز در مواردی که استفاده از تکیه واژه و نوشتار حرف ґ در آنها از اهمیت خاصی برخوردار بوده است.

۱۰) استفاده از علامت * در کنار برخی از کلمات یا عبارات بیانگر نادرست بودن موارد مذکور است.

۱۱) هدف اصلی این کتاب پوشش حجم یک درس ۴ واحدی در نظام آموزش دانشگاهی است. در عین حال، به منظور ایجاد سهولت در امر آموزش، حجم موضوعات مطرح شده و تمرینها

در حدی است که به مدرّس این امکان را می دهد تا بخشهایی از کتاب را به عنوان کار مستقل و خود آموز در اختیار زبان آموز بگذارد.

کتاب از سه فصل تشکیل شده است: فصل اول شامل قواعد مربوط به ساخت شکل‌های مختلف افعال کامل و افعال غیرکامل و همچنین اصول کاربرد آنها در گفتار و نوشتار است. در فصل دوم مسائل مرتبط با کاربرد نمود فعل در شکل مصدری بحث و بررسی می شود. فصل سوم به بررسی کاربرد نمود فعل در ارتباط با افعال حرکتی می پردازد. مطالب هر فصل در قالب چند پاراگراف ارائه شده اند. تمام متن‌ها، جدول‌ها و تمرین‌های کتاب با شماره مشخص شده اند. در بخش پایانی کتاب، کلید تمرین‌ها و فهرست منابع چاپی و اینترنتی ارائه شده اند.

سید حسن زهرایی
مارینا یوریونا سیدوروا

ПРЕДИСЛОВИЕ

Русский глагол представляет собой весьма интересный и сложный объект для изучения, так как обладает богатым комплексом взаимосвязанных грамматических категорий и в то же время демонстрирует активное взаимодействие между семантикой и грамматикой: грамматические категории по-разному проявляются в глаголах разного значения.

Учебное пособие «Вид глагола: правила и употребление» предназначено в первую очередь для учащихся, родным языком которых является персидский, но может использоваться и для носителей других языков. Это пособие продвинутого уровня, подразумевающее, что студенты уже знакомы с категорией вида на начальном уровне.

Книга содержит необходимые для изучения труднейшего участка русской грамматической системы теоретические сведения, образцы и задания, помогающие студентам освоить категорию глагольного вида.

Авторы стремились совместить наглядность примеров и простой язык формулировки правил с дополнительными лингвистическими сведениями о русском виде, которые будут необходимы студентам, специализирующимся на русском языке. В то же время текстовый материал книги подобран так, чтобы свой профессиональный лексический запас могли развивать студенты разных специальностей. Поэтому адресатами пособия являются не только будущие преподаватели русского языка и переводчики, но студенты разных факультетов.

Пособие состоит из трех разделов. В первом освещаются общие закономерности образования и употребления видо-временных форм русского глагола, во втором разделе отрабатываются видовые формы инфинитива, в третьем - видо-временные формы глаголов движения.

Нумерация заданий, текстов и таблиц - сквозная. Разделы разбиты на параграфы. После каждого параграфа (реже - группы параграфов, посвященных одной теме) следуют задания, в которых на практике отрабатываются изложенные правила и закономерности употребления видов. Выполнению заданий помогают также комментарии, дополнительные сведения, размещенные в рамочках возле заданий, образцы и ключи. Перед выполнением задания следует обязательно прочитать относящийся к нему комментарий и выучить слова и выражения, данные в рамочке.

Ключи находятся в конце учебника и даны не ко всем заданиям: лёгкие задания, которые студенты продвинутого этапа обучения должны выполнять без затруднений, оставлены без ключей. Тем не менее ключами обеспечена большая часть заданий, что позволяет использовать пособие не только для аудиторной и домашней работы под руководством преподавателя, но и как самоучитель. Помимо ключей, в конце книги расположен список лингвистической литературы, использованной авторами и рекомендуемой тем студентам, которым хочется познакомиться с категорией вида глагола более глубоко и теоретически основательно, а также список электронных источников примеров.

В книге использованы стандартные для учебников русского языка сокращения, например, *наст. время* - настоящее время, *мн. ч.* - множественное число и т.п. В примерах встречаются общеупотребительные русские аббревиатуры, которые разъясняются в ссылках. Знак * указывает на неправильное, недопустимое употребление.

Задания подразумевают разную степень активности студентов: от требования найти в данном тексте определенные формы и объяснить их употребление до самостоятельного выбора и образования видовой формы. В результате у студентов достигается, с одной стороны, сознательность в использовании русского вида, основанная на понимании значений и особенностей функционирования видовых форм, с

другой - автоматизация наиболее частотных форм в соответствующих коммуникативных ситуациях.

Поскольку учебник нацелен на обучение русскому глагольному виду в его реальном функционировании, задания не составлены исключительно из примеров, в которых можно однозначно употребить только один из видов (как это иногда делается в преподавании РКИ). На продвинутом этапе студенты должны уже познакомиться не только с жёсткими правилами употребления видов, которые нельзя нарушать, но и с конкуренцией и синонимией видов, т.е. с теми (весьма частотными в русском языке) случаями, когда можно употребить (с оттенком значения или без него) любой из видов. Поэтому в учебник включен ряд заданий, предлагающих выполнить замену одного вида другим и/или рассказать о смысловых оттенках, возникающих при замене одного вида на другой в данном предложении. Такие задания особо комментируются в ключах.

Следует обратить внимание еще на две особенности книги, которые отличают ее от аналогичных учебных пособий: новизну и актуальность лексического наполнения примеров, а также совмещение разных способов объяснения употребления русского вида.

Что касается лексического наполнения примеров, то авторы стремились сделать его максимально современным и полезным для студентов, желающих использовать русский язык на практике. Практического владения русским языком нельзя достигнуть, если упражняться только на примерах из художественной литературы и/или на сконструированных преподавателем предложениях с искусственно обедненной лексикой, а не на реальных текстах. В заданиях учебника активно используется современная лексика компьютерной сферы, общественно-политическая и финансово-экономическая лексика, описывающая современное устройство мира и отношения между людьми в России и за ее пределами. В учебнике в полной мере отражен тот факт, что Иван и Анна не только ходят в театр, делают до-

машнее задание, моют посуду, но и берут кредит в банке, архивируют файлы и посылают их по электронной почте и т.п. Дается также много языковых единиц и речевых образцов, относящихся к сфере образования и науки, например, слов и предложений, с помощью которых студент будет выстраивать свои отношения с научным руководителем и администрацией факультета в российском вузе. Наконец, учтен лингвокультурный компонент обучения: в качестве материала заданий выступают как тексты о географии, природе, истории, культуре и т.п. России, так и тексты о географии, природе, исторических достопримечательностях, экономическом развитии и т.п. Ирана.

Что касается совмещения разных способов обучения виду, особенностью книги является сочетание собственно грамматического, ситуативного и жанрового подходов. Во-первых, виды отрабатываются на отдельных предложениях, во-вторых, в коммуникативных ситуациях (мини-диалогах), в-третьих, в текстах определенных жанров (характеристика, газетная заметка, кулинарный рецепт, физическая задача и др.). Целью такого разностороннего подхода является научить студента не просто правильно образовывать отдельную видо-временную форму, но выстраивать с помощью видо-временных форм монологический или диалогический текст с учетом требований коммуникативной ситуации, реализовывать русские жанровые стандарты, т.е. говорить по-русски не только правильно, но как можно более естественно.

Авторы будут благодарны преподавателям и студентам, которые будут пользоваться учебником, за предложения и пожелания по его улучшению и желают всем успеха!

С.Х. Захраи
М.Ю. Сидорова